
Familiar Strangers. De Oost–Europeanen vanuit een Pools perspectief

14 maa.'25 »→ 29 juni'25

PERSMAP

Małgorzata Mirga–Tas, *Papuszkri Gili (Papusza's Lied)*, 2024, textiel, acryl op doek.
Met dank aan de kunstenaar en de Foksal Gallery Foundation, Warschau.
Foto: Marek Gardulski

Persbericht

Familiar Strangers. De Oost–Europeanen vanuit een Poolse perspectief

14 maa.'25 »→ 29 juni'25

Bozar, Paleis voor Schone Kunsten, Brussel

De tentoonstelling *Familiar Strangers. De Oost–Europeanen vanuit een Poolse perspectief* bundelt het werk van 13 hedendaagse kunstenaars die reflecteren op de recente veranderingen in Oost–Europa binnen de Poolse context. Meer dan 40 werken zijn voor het eerst in België te zien. Als vertrekpunt krijgen we het perspectief van diaspora, van minderheden en van zij die bijdragen tot verrijken van de maatschappij. En dat vanuit een regio die lang als cultureel homogeen werd beschouwd, al was dit echter nooit het geval.

Elke zaal wordt ingenomen door een andere kunstenaar, waarbij schilderijen, sculpturen, video's, films, installaties en/of textiel gepresenteerd worden. De tentoonstelling verkent hoe sociale en politieke strijden verweven zijn met persoonlijke verhalen, en dat tegen de achtergrond van een bijzonder turbulente tijd voor Europa. *Familiar Strangers* roept op tot de noodzaak van een Europa waarin we elkaar zien en horen voor wie we werkelijk zijn, met en ondanks onze verschillen.

De diaspora en minderheden staan centraal in deze tentoonstelling en laten zien hoe fragiel en complex interacties kunnen zijn tussen het transculturele en het lokale, het individuele en het collectieve, het vertrouwde en het unheimliche. “Veel van deze werken worden voor het eerst in België gepresenteerd. Ze overstijgen allemaal lokale specificiteit” legt Joanna Warsza, curator van de tentoonstelling, uit. “*Familiar Strangers* is een ontmoeting van verschillende stemmen: specifiek van diaspora's en minderheden en hun politieke strijd, van de Roma, de Vietnamese socialistische intellectuelen en vroege kapitalisten tot de Wit–Russische en Oekraïense kunstenaars en activisten in Warschau.”

Joanna Warsza voegt toe: “Terwijl de wereld een verontrustende en gewelddadige kant op gaat, toont de tentoonstelling het beeld van een geweldloos en veelkleurig Europees collectief, waarin we als ‘familiar strangers’ [‘vreemde bekenden’] kunnen samenleven tegen de confiscatie van de democratie.”

Van de video–performance *Consumer Art* (1973) van de Poolse feministische kunstenaressen Natalia LL, via de patchworks van Małgorzata Mirga–Tas, Poolse kunstenaressen van Roma–afkomst, tot Assaf Gruber's *Miraculous Accident* dat onlangs

werd gepresenteerd op de Berlinale (feb 2025), smeden de tentoongestelde kunstenaars een gevoel van plaats in de wereld, in Polen, in Europa en daarbuiten.

De tentoonstelling is samengesteld door Joanna Warsza, een internationale curator afkomstig uit Warschau en momenteel stadscurator van Hamburg. In een scenografie gemaakt door Aleksandra Wasilkowska, toont ze werken van onder andere Oliwia Bosomtwe, Assaf Gruber, Zuzanna Hertzberg, Renata Rara Kamińska, Jasmina Metwaly, Małgorzata Mirga-Tas, Natalia LL, Ngo Van Tuong, Open Group, Janek Simon, Shadow Architecture, Jana Shostak et Mikołaj Sobczak.

Deze tentoonstelling wordt georganiseerd in samenwerking met het Adam Mickiewicz Instituut en medegefinancierd door het Ministerie van Cultuur en Nationaal Erfgoed van Polen.

Quotes

Joanna Warsza, curator van de tentoonstelling:

Over het belang van de tentoonstelling:

Het is een tentoonstelling over Familiar Strangers, over aan de ene kant Oost-Europeanen, en in het bijzonder over de verschillende identiteiten en standpunten die de publieke ruimte in Polen divers maken, waarbij Polen als voorbeeld wordt genomen in de bredere regio. Het gaat aan de andere kant over het Westo-centrisme van het Europese collectief, dat pas voelbaar werd sinds de tragische invasie van Oekraïne. En tot slot gaat het over de noodzaak van een Europa waarin we elkaar ZIEN en HOREN om wie we werkelijk zijn, met én ondanks onze verschillen.

Toen we opgroeiden in Oost-Europa in de jaren 80, hadden velen van ons het gevoel dat het echte Europa ergens anders was en dat wij slechts de armere versie ervan waren. Het mechanisme van zelfkolonisatie was allesomvattend. De weg naar emancipatie en zelfbeschikking was (en is nog steeds) lang en complex. Ik vind het geweldig om werk te laten zien van zij die de weg plaveiden: van verschillende bevestigende diasporische, dissidente en kritische stemmen, zoals Roma en Sinti, Joods, Arabisch, Ghanees, Vietnamees, Wit-Russisch of Oekraïens, die door middel van hun kunst en activisme werken aan een rechtvaardigere samenleving.

Over de originaliteit van het standpunt:

Velen van ons die in Europa wonen, identificeren zichzelf niet als Europeaan. En toch is dit misschien een moment waarop we dat wel moeten gaan doen, ten goede of ten kwade. Maar daarvoor moeten we het volledige plaatje zien, zowel het Westen als het Oosten. Familiar Strangers toont de dilemma's, het zweet, de tranen en de hoop van een samenleving op weg van postcommunistisch naar postmigrant.

Over de kwaliteit en diversiteit van de gepresenteerde werken:

Veel van deze werken worden voor het eerst in België gepresenteerd. Ze overstijgen allemaal de lokale specificiteit. Familiar Strangers is een ontmoeting tussen verschillende stemmen: van de diaspora en minderheden in hun politieke strijd, van Roma, de Vietnamese socialistische intellectuelen en vroege kapitalisten tot de Wit-Russische en Oekraïense kunstenaars en activisten in Warschau. Het behandelt de complexe geschiedenis van het Pools-Joodse samenleven voorbij het zogenaamde "onderhuurcontract", waarin de rechten van sommige mensen voorwaardelijk zijn en kunnen worden ingetrokken. Het traceert het feministische en queerverzet, de impact van moedwillige of gedwongen migratie uit (en in toenemende mate naar) Polen. Tot slot vertelt het ook hoe het voelt om een persoon van kleur te zijn in een overwegend blanke samenleving.

Christophe Slagmuylder, CEO en Artistiek directeur, Bozar:

De tentoonstelling Familiar Strangers brengt kunstenaars samen die de kracht van vrije expressie en de uitwisseling van ideeën omarmen—juist die stemmen die in bepaalde samenlevingen naar de marge worden geduwd. Vanuit Polen wordt een open, grensoverschrijdend en coöperatief Europa getoond, waarin dialoog en creativiteit centraal staan. Een visie die haaks staat op de retoriek die we vandaag vaak in politieke toespraken horen—en precies daarom is deze tentoonstelling zo urgent en actueel.

Zoë Gray, Directeur tentoonstellingen, Bozar:

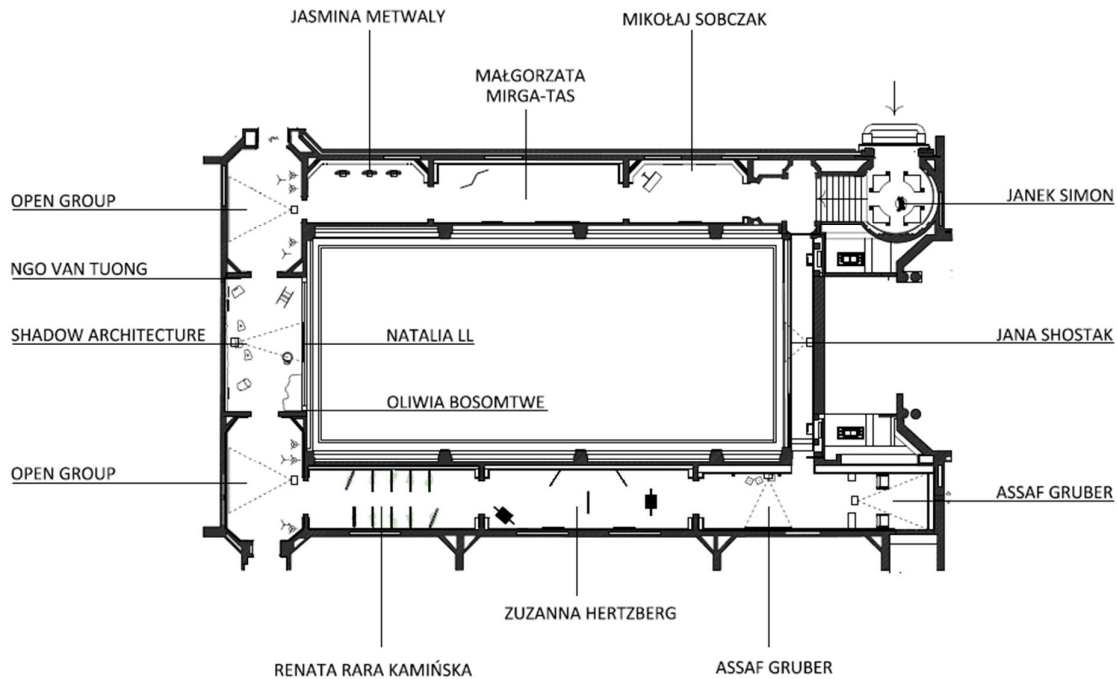
We nodigden Joanna Warsza uit omdat ze een kritische, geëngageerde curatorenpraktijk combineert met speelsheid en intellectuele nieuwsgierigheid. Ze heeft een diepgaand begrip van de artistieke scène in haar geboorteland Polen, maar werkt ook vanuit een internationaal perspectief. Die dubbele kijk – als insider en buitenstaander, als ‘bekende’ en als ‘vreemde’ – bracht dynamiek in tentoonstelling. Ik werd getroffen door de manier waarop ze een diversiteit aan kunstenaars, schrijvers en denkers samenbracht die een connectie hebben met Polen, maar wiens invalshoeken resoluut mondiaal zijn.

Dit is een tentoonstelling die op het juiste moment komt, die zowel achteruit als vooruit kijkt. Het spreekt tot onze onzekerheid en biedt de hoop dat we nieuwe manieren zullen vinden om naar onszelf en de mensen om ons heen te kijken.

Praktische informatie

Date: 14 maart »→ 29 juni 2025
Tickets: € 4/€ 8 (kortingen op www.bozar.be)
Adres: Bozar – Paleis voor Schone Kunsten van Brussel
Ravensteinstraat 23, 1000 Brussel
Open: dinsdag > zondag, 10.00 > 18.00 uur
Gesloten: maandag
Info & tickets: www.bozar.be – +32 (0)2 507 82 00

Tentoonstellingsparcours

Inleiding

'*Familiar Strangers*' is een tentoonstelling van hedendaagse kunst die reflecteert op recente veranderingen in Oost-Europa, binnen de Poolse context. Helaas is het pas sinds de gewelddadige invasie van Oekraïne dat het zelfbegrip van het Europese collectief verder reikt dan het westerse gezichtspunt. De tentoonstelling bekijkt politieke en sociale processen vanuit het perspectief van meervoudige en kritische identiteiten die de publieke sfeer vergroten in een regio die lang beschouwd werd als cultureel homogeen, ook al was dit nooit echt het geval.

'*Familiar Strangers*' is een ontmoeting tussen verschillende stemmen: meer bepaald die van diaspora's, minderheden en hun politieke strijd. De tentoonstelling laat zien hoe broos en complex de onderhandelingen zijn tussen het lokale en het transculturele, het individuele en het collectieve, en het vertrouwde en het vreemde binnen een postcommunistische samenleving die op weg is om een postmigrantenmaatschappij te worden. De titel is geïnspireerd door de overleden Stuart Hall, de Jamaicaanse Britse theoreticus, die schreef dat cultuur geen manier van *zijn*, maar van *worden* is, die met en ondanks anderen, op weg is naar een meer rechtvaardige samenleving.

Elke zaal biedt onderdak aan de wereld van een andere kunstenaar, alsof het een eigen kamer is, en ze ontmoeten elkaar in een gedeelde ruimte in het midden van het tentoonstellingsparcours. In Oost-Europa, tijdens de communistische periode, moest de openbare sfeer vaak in intieme settings worden beoefend, of het nu een keuken of een appartement was. Welkom in de wereld van een aantal buitengewone 'vreemde bekenden', die door hun kunst en activisme – tussen de structuren van onderdrukking en de ruimtes van het mogelijke – een gevoel van plaats creëren in de wereld, in Polen, in Europa en daarbuiten.

Janek Simon

"Kan een algoritme een verrassendere kruising suggereren van wat vertrouwd en wat vreemd is dan de menselijke creativiteit?"

In plaats van onze vooroordelen te reproduceren, vragen we ons af hoe AI en machine learning ons kunnen helpen bij een voortdurend transcultureel dialoog en het opbouwen van een gedeeld waardensysteem? Janek Simon, autodidactische kunstenaar, programmeur, anarchist en onderzoeker, stelt deze vragen al vele jaren in zijn reeks *Meta Folklore*.

Zijn 3D-sculpturen, zoals dit werk dat u in deze tentoonstelling verwelkomt en gemaakt werd met behulp van machine learning, komen voort uit de willekeurige en spontane ontmoeting van duizenden en duizenden beelden van het internet, die menselijke en androïde lichamen uit kunst, religie en geschiedenis voorstellen. De resulterende sculpturen deconstrueren homogene identiteitsconcepten, die ontstaan door complexe symbolische en culturele processen die voortdurend ge(her)construeerd en (opnieuw) onderhandeld worden. Onze *Familiar Stranger* herinnert aan of echoot iets dat schijnbaar bekend is, maar waarvan het onmogelijk is te zeggen wat het precies is of waar het vandaan komt.

Janek Simon (geboren in 1977 in Krakau, woont in Warschau) is een kunstenaar wiens werk gedreven wordt door een constante nieuwsgierigheid, eruditie en de zoektocht naar wat hij 'metafolklore' noemt – de vraag hoe we het bijzondere kunnen koesteren en tegelijkertijd een planetair waardensysteem kunnen opbouwen met behulp van nieuwe, niet enkel dystopische technologieën."

Mikołaj Sobczak

'Ik begreep dat het Poolse erfgoed en nalatenschap ook mijn erfgoed en nalatenschap zijn, ook al ben ik het er hartgrondig mee oneens' zegt Mikołaj Sobczak (geboren in 1989 in Poznań, woont in Düsseldorf). Zijn rijke, erudiete en nauwgezette contrahistorische schilderijen decentraliseren de grote, vaak rechtse of hoogdravende narratieven, door middel van verschillende emancipatorische perspectieven, zoals het transgender- of boerenperspectief. Mythologische scènes, kunsthistorische verwijzingen en momenten uit de tegenculturele bewegingen kruisen elkaar, waardoor een explosieve en queer taal van mythen ontstaat die ontsnapt aan vaste dichotomieën.

Het eerste werk dat hier wordt gepresenteerd, *Diana i Akteon* [*Diana en Actaeon*], introduceert opvallende kenmerken uit de iconografie van Sobczak. Het parafraseert het schilderij van Titiaan en de erotische litho's van Édouard-Henri Avril en raakt zo aan de steeds veranderende mechanismen van morele en culturele normen van verlangen. De vorm van het werk is ontleend aan de emancipatoire LGBT Q+ beweging uit de jaren 1970, *Homosexuelle Aktion Westberlin*, waarvan het logo de opgeheven vuist in voortdurend en trots verzet voorstelt.

Twee schilderijen, *Zniewolenie* [*Slavernij*] en *Pogrzeb* [*Begrafenis*], tonen onder andere de geschiedenis van lijfeigenschap, een feodale vorm van gedwongen afhankelijkheid en onderdrukking, die in West-Europa rond de 15de eeuw verdween en in Centraal- en Oost-Europa tot de 19de eeuw bleef bestaan. De rivier de Elbe kan als de symbolische grens gezien worden. Ten oosten bleef lijfeigenschap bestaan, terwijl ten westen ervan de slavenhandel overzee werd uitbesteed en zich ontwikkelde door kolonisatie en modernisering. Het Europese kapitalisme en rijkdom werden zo gebouwd op verschillende soorten onvrije arbeid en geweld die inherent zijn aan beide systemen.

Zniewolenie [*Slavernij*] toont een van de plantages in Oekraïne die bestuurd werd door de Poolse koloniale adel en bevat verwijzingen naar historische werken van Jan Matejko en Juliusz Kossak, maar ook naar de Oekraïense schilderes Paulina Rajko die vrijheid vond door van haar huis een kunstwerk te maken. *Pogrzeb* [*Begrafenis*] is een eerbetoon aan de volkse vorm van versieren en verhalen vertellen, maar ook aan de ongeschreven geschiedenis van het boerenleven waarin het alledaagse leven wordt gevierd ondanks de onderdrukkende status quo.

Modliszka [*Bidsprinkhaan*], ten slotte, is een tafereel dat een uitweg laat zien. Een motorfiets vervoert verschillende figuren die belangrijk zijn voor de strijd van

feministen en activisten die actief waren in de rellen aan Compton's Cafeteria, de eerste beweging voor de rechten van seksuele minderheden in de VS in 1966. Het is een grappig en hoopvol eerbetoon aan het belang van zelfs het kleinste verzetsgebaar.

Małgorzata Mirga-Tas

Małgorzata Mirga-Tas (geboren in 1978 in Zakopane, woont in Czarna Góra) is een Romakunstenares en -activiste uit Polen, die in haar kleurrijke werken een affirmatieve iconografie van de grootste Europese minderheid construeert. Haar textielwerken zijn gemaakt van verschillende stukken stof via een proces dat ze 'materiaal in het schilderij gooien' noemt. Veel van de stukken komen rechtstreeks uit de garderobes van de afgebeelde personen en dragen de sporen van energie en gebruik. Andere komen uit tweedehandswinkels en dragen een vorig leven met zich mee. Mirga-Tas weeft een beeld van de Roma als een transcultureel en vredelievend proto-Europees volk,

waarmee ze stereotypen aannames hertekent.

Deze zaal toont twee aspecten van het werk van Mirga-Tas. De eerste twee textielschilderijen van *Przytradle Kola So Przedzidzile* [*Diegenen die het overleefd hebben zijn gearriveerd*] en *Katarina Taikon*, vertellen het verhaal van de strijd van de Roma in Zweden. Het eerste schilderij toont de Witte Bussen, die aan het einde van de Tweede Wereldoorlog veel overlevenden van de concentratiekampen naar het veilige Scandinavië brachten maar voor Roma-overlevenden verboden waren. Katarina Taikon, een Zweedse Roma-activiste, trok nationale aandacht voor de strijd van de gemeenschap.

Miri Daj [*Mijn Moeder*] en het portret van de dichteres Papusza maken deel uit van de lopende serie getiteld *Herstories*, een gevoelsarchief waarin verschillende Roma-kunstenaars, activisten en opvoeders worden voorgesteld die een persoonlijke inspiratie voor de kunstenaar zijn. Al deze heldinnen beoefenen wat de onderzoeker Ethel Brooks het 'feminisme van de minderheid' noemt; een feminisme dat vrouwen niet loskoppelt van hun achtergrond, maar dat juist werkt binnen een specifieke context, zowel op lokaal als structureel niveau.

Jasmina Metwaly

Jasmina Metwaly (geboren in Warschau in 1982, woont in Szczecin en Caïro) is een Egyptisch–Poolse kunstenaar en filmmaker wiens werk kunst en activisme met elkaar verbindt. Metwaly onderzoekt de raakvlakken tussen protest en de politiek van kleding en bekritiseert staatsmacht door te laten zien hoe visuele en materiele cultuur functioneren binnen systemen van controle, verzet en overleving.

Metwaly onderzoekt hoe kleding, van militaire uitrusting tot protestkleding, zowel bescherming kan bieden als een statement van verzet kan zijn. *Anbar* laat zien hoe de esthetiek van camouflage – militaire ontwerpen, patronen en stoffen, oorspronkelijk bedoeld om het lichaam te beschermen en te verbergen in conflictgebieden – overgenomen werd door de straatmode, soms op een subversieve, soms op een cynische manier.

In samenwerking met Marta Szypulska ondermijnt ze traditionele camouflagepatronen door er delicate vlinders in te verwerken; haar jassen, vesten en jurken worden zo een poëtisch en bevrijdend pantser – zowel fysiek als symbolisch – tegen militaire agressie en staatsgeweld tegen vrouwen, waaronder het publiekelijk uitkleden en seksueel geweld. Zoals Yasmin El-Rifae het verwoordt: "In Tahrir beseften we dat onze lichamen niet enkel persoonlijk waren: ze waren politiek terrein."

Jasmina Metwaly was lid van het inmiddels inactieve burger- en activistische collectief Mosireen, bekend als een burger-mediaplatform dat ruwe beelden verzamelde en gebruikte om staatspropaganda tegen te gaan en de stemmen van demonstranten tijdens de Egyptische Revolutie van 2011 te versterken. Hier presenteert Metwaly een selectie van ongecensureerde beelden uit het archief van 858.ma, waarin onder meer de dreigende aanwezigheid van helikopters boven het Tahrirplein in 2011 en de activistenmarsen in 2012, die als blijk van solidariteit met het Palestijnse volk richting de grens met Gaza liepen, te zien zijn. Getoond op smartphones getuigen deze beelden van de veerkracht van het volk te midden van alomtegenwoordige staatscontrole en geweld – toen, tijdens de Arabische Lente, en vandaag.

Open Group

Repeat After Me, 2022 is een collectief portret van getuigen van de oorlog die in Oekraïne aan de gang is. Alle protagonisten zijn binnenlandse burgervluchtelingen die van Oost– naar West–Oekraïne gevlucht zijn.

Ze herinneren zich de oorlog door de geluiden van wapens die hun lichaam onthouden heeft en nodigen anderen uit om hen na te bootsen. De kunstenaars gebruiken het karaokeformaat, maar dan niet ter begeleiding van populaire popsongs, maar van de geluiden van schoten, raketten, sirenes of ontploffingen, met de beschrijvingen van dodelijke vuurwapens als tekst. Dit is de soundtrack van de oorlog en het trauma dat hij veroorzaakt. De video is opgenomen in een kamp voor binnenlandse vluchtelingen in Lviv. *Repeat After Me, 2022* schetst een beeld van de oorlog van binnenuit. Het enige gevoel van vrede komt van het zomerse landschap en de statische poses van de protagonisten. De video uit 2022 is een onmiddellijke reactie op de grootschalige invasie door Rusland. Na de eerste schok kwam het verzet, de wereldwijde mobilisering, de onmiddellijke hulp en een overheersend gevoel van kracht en eenheid voor een gedeeld doel.

Aan het eind van zijn boek *Sonic Warfare* (2009) zegt Steve Goodman: 'Er is geen reden om te vrezen of te hopen, maar alleen om ... [te luisteren] ... naar nieuwe wapens.' Als het gaat om het aan zijn geluiden herkennen van een toekomst van oorlog, heeft de hele bevolking van Oekraïne in de drie jaar sinds het begin van de oorlog aandachtig geluisterd naar de nieuwe wapens die tegen hen gebruikt worden met als doel terreur en uitroeiing. Het spookbeeld zal bij ons blijven zolang het nationalistisch imperialistisch beleid geaccepteerd wordt, zelfs als het onderdeel is van een diplomatieke compromis. *Repeat After Me* heeft het over alle vluchtelingen van de wereld.

Deze video werd samen met *Repeat After Me, 2024* (verderop getoond) gepresenteerd als de installatie *Repeat After Me II* in het Poolse paviljoen op de 60ste Biënnale van Venetië. –Marta Czyż, curator van het Poolse paviljoen op de 60ste Biënnale van Venetië

Open Group (Yuriy Biley, Pavlo Kovach, Anton Varga) is een Oekraïens collectief dat in 2012 in Lviv werd opgericht en sinds 2015 verspreid is over verschillende landen, waaronder Polen waar sommige leden wonen.

Natalia LL

'Het overschrijden van grenzen gebeurt nog altijd binnen de grenzen van de kunst' – luidt de beroemde uitspraak van kunstenares Natalia LL (1937–2022). Ze was een onversaagde voorloper van de feministische kunst in Oost-Europa. Haar meest memorabele werk is de reeks *Consumer Art*, gemaakt tussen 1972 en 1975, waarin vrouwen op een erotische manier eten van of likken aan bananen, zoutstokjes of andere luxeproducten die ontoegankelijk

waren in het communistische blok. Het werk werd onmiddellijk gecensureerd, maar werd zeer gretig ontvangen in het kapitalistische Westen, omdat het westerse liberalisme waar kapitalisme en erotische motieven vaak hand in hand gaan, de objectificatie en symbolisering van vrouwen in de publieke sfeer favoriseert.

Consumer Art kan vandaag de dag zowel gelezen worden als een mix van oosters verlangen naar consumptie en seksuele expressie als een kritiek op het westerse patriarchaat, de reclamecultuur en de fetisjering van eigendom.

In 2019, tijdens het recente rechtse regime in Polen, werd Natalia LL opnieuw gecensureerd in het Nationaal Museum in Warschau. Wat viraal ging onder de hashtag #bananagate was een daad van protest in de vorm van een collectief bananen eten, een bezwaar tegen de abrupte censuur van een aantal feministische werken. Hier tonen we het werk weer in een nieuwe context, in relatie tot de geschiedenis van het opkomende kapitalisme in het Oostblok, gebouwd op de schouders van verschillende diaspora en binnen een cultuur die gericht is op sociale media en gedreven wordt door narcisme. *Consumer Art* lijkt een van de werken die aan betekenis wint naarmate het door de tijd heen beweegt.

Shadow Architecture

Shadow Architecture, opgericht in 2007 door Aleksandra Wasilkowska (geboren in 1978 in Warschau, woont in Warschau/Brussel), is een architectuurstudio die naast haar bouwpraktijk langetermijnonderzoek doet en publicaties over informele architectuur en transculturele infrastructuur samenstelt. Wasilkowska werkt al tien jaar samen met de Vietnamese gemeenschap

bij de herontwikkeling van de Aziatische en multiculturele wijk Bakalarska Markt in Warschau, als architect, adviseur en curator van een tentoonstelling genaamd *The Alley of Claws* (2021) in een steeg met nagelsalons.

Voor *Familiar Strangers* heeft ze een gedeelde ruimte, een hybride van een lees- en rustruimte, ingericht, waar verschillende typologieën, identiteiten en invloeden van de tentoonstelling samenkomen. De ruimte is een ontmoetingsplaats tussen onze eigen individuele kracht en onze onderlinge afhankelijkheid.

Diasporic chairs is geïnspireerd op verschillende manieren van zitten en tijd doorbrengen, bepaald door culturen, functies, religies of sociale achtergronden. De stoelen variëren van Vietnamese straatkrukjes tot Joodse zydel en van katholieke knielstoelen, Ghanese ekurasi tot Europese hoge kinderstoelen. Elke stoel in deze woonkamer is gemaakt van hergebruikte residuen van de Bakalarska Markt. Als zodanig zijn ze een levend eerbetoon aan een plek waar informaliteit, circulariteit en diversiteit heersen. Zulke principes kunnen worden gelezen als politieke concepten die nodig zijn om de maatschappij vanuit de basis te veranderen.

Ngo Van Tuong

Ngo Van Tuong (geboren in 1964 in Doan Xa, Vietnam, woont in Warschau) kwam in de jaren 1980 als student naar Polen. Hij is een Vietnamees opposant, ingenieur, eigenaar van een nagelsalon, beëdigd vertaler voor de Vietnamese gemeenschap, amateuracteur en commentator in het openbare leven, meestal met betrekking tot de onderwerpen inclusie en diversiteit.

In 2006 realiseerde hij samen met Joanna Warsza en Anna Gajewska *Trip to Asia. An Acoustic Walk Around the Vietnamese Sector of the 10th–Anniversary Stadium*, een openbaar kunstproject

in het Aziatische deel van een enorme, vroegkapitalistische en multiculturele markt genaamd *Jarmark Europa* in Warschau, die werd ontmanteld om plaats te maken voor de bouw van een nieuw nationaal stadion in wit en rood.

In 2007 ontving het project een Wdechy–prijs toegekend door Gazeta Wyborcza, een landelijk Pools dagblad. We presenteren hier de documentatie van het project, naast een selectie van Ngo Van Tuongs Facebookposts van de afgelopen 2 jaar met commentaar op de Poolse actualiteit. Zijn nieuwe biografische essay *An Amateur Stuck with Poland* [Een amateur opgescheept met Polen] dat hij in opdracht voor deze tentoonstelling schreef, kan hier worden geraadpleegd en is eveneens beschikbaar op de website www.culture.pl

Open Group

Repeat After Me, 2024 is een collectief portret van getuigen van de aanslepende oorlog in Oekraïne en een vervolg op *Repeat After Me, 2022*. Alle protagonisten zijn burgervluchtelingen die over de oorlog spreken door middel van de geluiden van wapens die ze zich

herinneren en waarna ze het publiek uitnodigen om hen na te zeggen. De kunstenaars gebruiken het karaokeformaat, maar dan niet ter begeleiding van populaire popsongs, maar van de geluiden van schoten, raketten, sirenes of ontploffingen, met de beschrijvingen van dodelijke vuurwapens als tekst. Dit is de soundtrack van de oorlog en het trauma dat hij veroorzaakt.

In deze video uit 2024, komen de verhalen van de getuigen uit een internationale gemeenschap. De protagonisten die uit Oekraïne komen, wonen nu in andere Europese steden, waaronder Wrocław, Berlijn, Wenen, Vilnius en Dublin, en New York, naast vele andere vluchtelingen. Het nieuweperspectief brengt een andere gemoedstoestand met zich mee: in Oekraïne waren ze in een staat van paraatheid en leefden ze onder voortdurende dreiging; in het buitenland ervaren ze een steeds terugkerend trauma. De verandering van omgeving breidt het vluchtelingenlandschap uit, maar laat hen zien op het moment dat de oorlog al twee jaar voortduurt en zijn stempel gedrukt heeft op een dagelijks leven zonder duidelijke toekomst. De protagonisten voegen informatie toe over de landen waarin ze zich bevinden.

Vergeleken met het werk uit 2022 (getoond in een andere zaal) laat de video uit 2024 een verandering van stemming zien. Hulp wordt uitgesteld of komt niet; het gebrek aan munitie en steun is voelbaar en de hoop op het einde van de oorlog wordt steeds kleiner. Westerse landen tellen steeds meer hun binnenlandse verliezen en geven toe aan het gewicht van de maatschappelijke vermoeidheid, terwijl er meer conflicten ontstaan en de ene oorlog de ander verdoezelt. Deze video was samen met *Repeat After Me, 2022* te zien als de gezamenlijke installatie *Repeat After Me II* in het Poolse Paviljoen op de 60ste Biënnale van Venetië. – Marta Czyż, curator van het Poolse paviljoen op de 60ste Biënnale van Venetië

Open Group (Yuriy Biley, Pavlo Kovach, Anton Varga) is een Oekraïens collectief dat in 2012 in Lviv werd opgericht en sinds 2015 verspreid is over verschillende landen, waaronder Polen waar sommige leden wonen.

Renata Rara Kaminska

'Weet je, soms heb ik het gevoel dat ik geen echt mens ben, maar een soort vogel of een ander dier in een mensenvorm. Ik voel me zoveel meer thuis in een stukje tuin zoals deze, of in het veld omgeven door hommels en gras dan op een partijbijeenkomst.'

– Róża Luxemburg, *Brieven uit de gevangenis*, 1917

Róża Luxemburg (1871–1919) staat bekend als een internationalistische, anti-imperialistische en marxistische revolutionair. Ze wordt beschouwd als een sleutelfiguur van de anti-oorlogs- en

socialistische bewegingen in Duitsland aan het eind van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Ze wordt echter minder erkend als Poolse Jodin en hartstochtelijke autodidactische plantkundige. Sinds het einde van het communistische tijdperk is de nalatenschap van Luxemburg in Oost-Europa verdoezeld en vergeten, mede omdat ze nationalisme als een gewelddadige tendens beschouwde. Kunstenaar Renata Rara Kamińska (woont in Berlijn), die Luxemburgs geboorteplaats, de stad Zamość deelt, heeft een aantal kunstwerken aan de revolutionair gewijd.

De hier gepresenteerde installatie verwijst naar Luxemburgs herbariums die ze maakte tijdens haar jaren in de gevangenis in Wrocław, kort voor haar dood. Het herbarium wordt een tuin waar Luxemburg altijd naar verlangde en die ze nooit heeft gehad. *Miedza* staat vol met gedroogde bloemen, onkruid en wilde planten die Róża Luxemburg en de kunstenaar na haar verzamelden, zoals distels, brandnetels of klaverblad. Ze zijn een eerbetoon aan het 'ondanks alles blijven groeien' en de weigering overbodig te zijn, het doorzetten. Wilde planten, die vaak beschouwd worden als ongenode gasten, zijn in feite essentieel vanwege hun helende krachten en hun koppige wil om te groeien. Dat is iets waar Róża Luxemburg altijd naar op zoek was, zowel in de bossen als in de politiek.

Zuzanna Hertzberg

Ik ben een interdisciplinaire kunstenares, activiste en onderzoekster. Ik spreek en handel vanuit een antifascistisch, intersectioneel en anarcho-feministisch perspectief. Ik ben een Jodin, geboren en gesocialiseerd in Polen. Ik identificeer me met het voormalige Paalgebied, een gebied in Oost-Europa dat tussen 1791 en 1917 door Joden bewoond werd (het omvat het voormalige Russische rijk en het huidige Belarus en Moldavië, een groot deel van Litouwen, Oekraïne en Centraal-Oost Polen en kleine delen van Letland).

Ik graaf de verhalen op van Joodse activistische vrouwen sinds het begin van de 20ste eeuw (revolutionairen, anarchisten, antifascisten). Mijn kunst en activisme, die ik artivisme noem, vindt plaats in de openbare

ruimte, die voor iedereen toegankelijk is.

Mijn uitgangspunt is de noodzaak om het recht van spreken te verdedigen vanuit een positie vrij van schaamte, waar minderheden zich niet hoeven te verontschuldigen. Ik beëindig het onderhuurderscontract, waarin minderheden slechts onderhuurders zijn in hun thuisland Polen. Onenigheid is de vonk die al mijn acties aanwakkert, terwijl mijn eigen ervaringen me motiveren om specifieke verhalen te vertellen. Ik doe alleen onderzoek naar wat mij persoonlijk aangaat.

Ik geloof dat als we streven naar sociale rechtvaardigheid en utopieën willen uitbouwen door middel van alledaagse praktijken, dat we dan het verleden en de bronnen en wortels van onrecht moeten kennen. We moeten de geschiedenis van de strijd kennen. Mijn werk is gericht op het terugvinden van herinneringen vanuit een duidelijk omljnd Joods, feministisch perspectief en het doorgeven van de verhalen van verzet. Welke van deze vergeten instrumenten en strategieën zouden vandaag de dag gebruikt kunnen worden?

Ik geloof dat kunst een manier is om bewustzijn op te bouwen, complexiteit te visualiseren en relaties van actie en reactie tot stand te brengen. Een instrument voor educatie, uitgevoerd vanuit een plaats van zorg, om te worden gebruikt om te vechten tegen het steeds toenemende fascisme.

Vrouwenarchieven de straat op!

Zuzanna Hertzberg (geboren 1981 in Warschau, woont in Warschau)

Assaf Gruber

Assaf Gruber (geboren in 1980 in Jeruzalem, woont in Berlijn) is een hedendaagse kunstenaar en filmmaker die de raakvlakken van persoonlijke en politieke verhalen verkent. Met subtiële humor en een kritisch perspectief combineert hij fictie, documentaire en filmische essays om instellingen en hun historische erfenis te onderzoeken, in tegenstelling tot de innerlijke wereld van individuen, evenals de rol van kunst en cultuur in ons leven.

De theatervoorstelling *Story of a Scared State* vond plaats in Wólka Kosowska, het grootste handelscentrum in Centraal- en Oost-Europa, opgericht door Chinese ondernemers aan het begin van de jaren 1990. De pakhuizen, gelegen in de buurt van Warschau, vormden een vruchtbare bodem voor een onderzoek naar machtsuitoefening.

Vertegenwoordigers van het POLIN Museum voor de geschiedenis van de Poolse Joden onderhandelden over de dringende verzending van een gedenkteken van de beroemde Poolse WO2-verzetsstrijder Jan Karski, dat vernield en vervolgens hersteld werd door een Chinees kunstproductiebedrijf dat zich tussen andere handelszaken in het centrum bevindt. *Story of a Scared State* is een fictief werk, geregisseerd en gefilmd als een sitcom. Het ontvouwt zich op een ongemakkelijk brechtiaans slagveld, waar het politiek correcte niet ligt waar we het verwachten te vinden.

Assaf Gruber, *Miraculous Accident*

Miraculous Accident is een transtemporele film over het liefdesverhaal tussen Nadir, een Marokkaanse student aan de filmschool van Łódź in 1968, zijn Joodse montagelerares Edyta en hun gedeelde relatie met Jarek, Nadirs beste vriend en Edyta's protegé.

Nadir maakt deel uit van een groep Noord-Afrikaanse studenten die uitgezonden wordt om communistische filmtechnieken te studeren als onderdeel van de steun van het Oostblok aan de anti-imperialistische strijd. Edyta wordt, ondanks haar verzet tegen het zionisme, gedwongen Polen te verlaten vanwege de politieke breuk tussen Polen en Israël na de Zesdaagse Oorlog in 1967/68.

In 2024 keert Nadir terug naar de school om een film te maken nadat hij een vergeten brief ontdekt die Edyta hem in 1989 vanuit Haifa geschreven heeft. De film rouwt om hoe naties, in hun wreedheid, een glimp laten zien van vluchtige momenten, wonderen geboren uit puur toeval, ontmoetingen en liefdes die zo zeldzaam zijn dat ze niet van deze wereld lijken. Echter, met dezelfde onverschillige handen die de voorwaarden voor deze wonderen creëerden, verscheuren ze deze voordat ze ook maar een kans hebben om te bestaan.

Geïnspireerd door het leven van de voormalige Marokkaanse student, dichter en filmmaker Abdelkader Lagtaa, die Nadir speelt in de film, *Miraculous Accident* verweeft zijn plot met origineel beeldmateriaal en fragmenten uit studentenfilms uit de jaren 1960 van Lagtaa en zijn leeftijdsgenoten.

Assaf Gruber (geboren in 1980 in Jeruzalem, woont in Berlijn) is een hedendaagse kunstenaar en filmmaker die de raakvlakken van persoonlijke en politieke verhalen verkent. Deze film gaat ook over een mogelijke ontmoeting tussen een Jood, een Arabier en een Pool, zonder tussenkomst van het Westen.

Jana Shostak

Minute of Scream for Belarus is een rauwe, viscerale reactie op de voortdurende politieke vervolgingen in Wit-Rusland. Door strategisch om te gaan met de massamedia en hun uitzendsystemen, transformeert Jana Shostak persoonlijk en collectief verdriet, hulpeloosheid en het collectieve gevoel tot zwijgen te zijn gebracht, in een krachtige schreeuw. Het is een daad van veroordeling

en solidariteit met degenen die gearresteerd, gemarteld en gemuilkorfd zijn omdat ze zich verzetten tegen het regime van Alexander Loekasjenko.

Shostak begon met haar schreeuwperformances van één minuut in 2020 na de omstreden hervervorming van Loekasjenko, die de voormalige Sovjetrepubliek regeert sinds 1994 en in januari 2025 opnieuw herkozen werd. De video die je hier ziet, toont Jana die de longen uit haar lijf schreeuwt op 24 mei 2021, tijdens een persconferentie voor de Wit-Russische ambassade in Warschau om zo te protesteren tegen de gedwongen landing in Minsk van Ryanair-vlucht 4978 tussen Athene en Vilnius, en de

daaropvolgende arrestatie van oppositiejournalist Roman Protasevich. Samen met andere demonstranten voerde ze de schreeuw ook elke dag uit om 18 uur voor het gebouw van de Europese Commissie in Warschau. Met deze acties wilde ze de onverschilligheid van Europa tegenover de Wit-Russische onderdrukking aan de kaak stellen. Ze verzette zich fel tegen de bouw van de muur aan de Wit-Russische grens, de pushbacks en de onmenselijke behandeling van de migranten die daar vastzitten.

Jana Shostak (geboren in 1993 in Grodno, woont in Warschau) noemt zichzelf een 'positieve hacker'. Ze infiltreert het publieke debat met haar performatieve acties, in een poging om 'kunst effectief te maken in de samenleving' en het bereik ervan uit te breiden naar een breder publiek. Haar werk spoort ons aan om ons te verzetten tegen onrechtvaardigheden en mensenrechtenschendingen, om solidair te zijn met slachtoffers van het patriarchaat, politieke onderdrukking, migratie en oorlog overal ter wereld.

Oliwia Bosomtwe

Zoals de witte man: een verhaal over de Polen en anderen (W.A.B. 2024) van Oliwia Bosomtwe verkent de verhalen van mensen van Afrikaanse afkomst die in Polen geboren zijn, het als hun thuisland kozen of er kort op bezoek geweest zijn. Dit non-fictiewerk beschrijft wat het betekent om zwart te zijn in een overwegend witte, postcommunistische en formeel homogene samenleving, omgeven door clichés, fantasieën en verbeeldingen over zwart zijn. De auteur van Ghanese origine werpt een licht op de complexe rassenverhoudingen van de 18e eeuw tot vandaag in een land waar de zwarte bevolking grotendeels onbekend blijft. Het citaat dat hier gepresenteerd wordt komt uit het eerste hoofdstuk van het boek dat kan worden geraadpleegd in de leesruimte van de tentoonstelling.

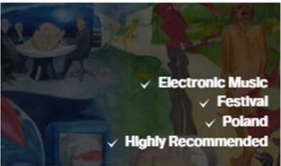

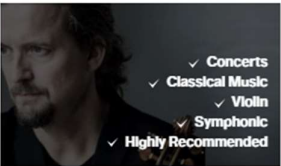
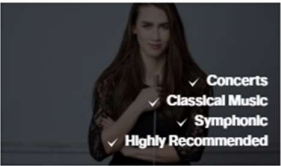
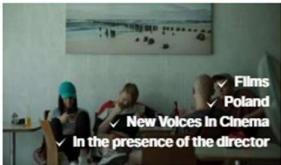

Oliwia Bosomtwe is half Pools, half Ghanees. Ze werd in 1991 in Kraków geboren, groeide op in Nowy Sącz en woont vandaag in Warschau waar ze werkt als auteur en redacteur.

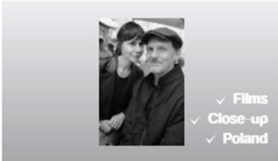
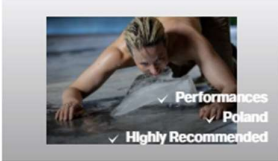

Rond de tentoonstelling

De tentoonstelling gaat gepaard met een transversaal programma met lezingen en debatten, concerten en filmvertoningen (in de nieuwe cinemazaal *De 23*).

Focus on Poland

Ter gelegenheid van het Poolse voorzitterschap van de Raad van de EU steunt het Poolse ministerie van Cultuur en Nationaal Erfgoed het programma **Focus on Poland** en deze tentoonstelling, die samen met het Adam Mickiewicz Instituut wordt georganiseerd.

 <ul style="list-style-type: none">✓ Electronic Music✓ Festival✓ Poland✓ Highly Recommended	14 + 15 Feb.'25	Unsound Brussels at Bozar
 <ul style="list-style-type: none">✓ Talks & Debates✓ Literature✓ Poland✓ Highly Recommended	5 Feb.'25 - 20:00	Meet the Writer : Olga Tokarczuk
 <ul style="list-style-type: none">✓ Concerts✓ Classical Music✓ Violin✓ Symphonic✓ Highly Recommended	11 Jan.'25 - 20:00	Antwerp Symphony Orchestra, Emelyanychev & Tetzlaff
 <ul style="list-style-type: none">✓ Concerts✓ Classical Music✓ Symphonic✓ Highly Recommended	8 Jan.'25 - 20:00	Sinfonia Varsovia
 <ul style="list-style-type: none">✓ Films✓ Poland✓ New Voices in Cinema✓ In the presence of the director	5 » 8 Mar.'25	Bread and Salt by Damian Kocur
 <ul style="list-style-type: none">✓ Concerts✓ Classical Music✓ Violin✓ Piano✓ Highly Recommended	21 Mar.'25 - 21:00	Patricia Kopatchinskaja & Fazl Say

 <ul style="list-style-type: none"> ✓ Concerts ✓ Classical Music ✓ Symphonic ✓ Poland ✓ Highly Recommended 	25 Mar.'25 - 20:00	Polish National Radio Symphony Orchestra & Marcin Alsop
 <ul style="list-style-type: none"> ✓ Films ✓ Close-up ✓ Poland 	26 »→ 30 Mar.'25	Close-Up : Malgorzata Szumowska & Michał Englert
 <ul style="list-style-type: none"> ✓ Performances ✓ Poland ✓ Highly Recommended 	14 Apr.'25 - 18:00	Ola Maciejewska. The Second Body
 <ul style="list-style-type: none"> ✓ Concerts ✓ Classical Music ✓ Piano ✓ Poland 	11 May'25 - 19:00	Jan Lisiecki
 <ul style="list-style-type: none"> ✓ Concerts ✓ Classical Music ✓ Vocal music ✓ Symphonic 	15 May'25 - 19:30	Orchestre Philharmonique du Luxembourg & Peltokoski

Alle evenementen >> www.bozar.be/nl/kalender/focus-poland

Sponsors & Partners

De tentoonstelling

“Familiar Strangers. De Oost–Europeanen vanuit een Pools perspectief”

wordt gepresenteerd in Bozar – Paleis voor Schone Kunsten, Brussel
van 14 maart tot 29 juni 2025

De tentoonstelling is samengesteld door Joanna Warsza, een internationale curator afkomstig uit Warschau en momenteel stadscurator van Hamburg. In een scenografie gemaakt door Aleksandra Wasilkowska, toont ze werken van onder andere Oliwia Bosomtwe, Assaf Gruber, Zuzanna Hertzberg, Renata Rara Kamińska, Jasmina Metwaly, Małgorzata Mirga–Tas, Natalia LL, Ngo Van Tuong, Open Group, Janek Simon, Shadow Architecture, Jana Shostak et Mikołaj Sobczak.

Deze tentoonstelling wordt georganiseerd in samenwerking met het Adam Mickiewicz Instituut en medegefinancierd door het Ministerie van Cultuur en Nationaal Erfgoed van Polen.

Ministry of Culture and National Heritage
Republic of Poland

INSTYTUT
ADAMA
MICKIEWICZA

Persdienst

Contact

Samir Al-Haddad – 32 (0)472 50 00 14 – samir.alhaddad@bozar.be

Accreditatie

Indien u in het bezit bent van een geldige perskaart*, kan u zelf online een tijdsslot reserveren voor uw bezoek aan onze tentoonstellingen door een ticket te bestellen met tarief 'PRESS'. U kan dan het ticket voor het online gereserveerde tijdsslot vóór uw bezoek ophalen in de box office, op vertoon van uw identiteitsbewijs en perskaart.

Indien u geen geldige perskaart heeft, is het mogelijk om minstens 3 werkdagen op voorhand een accreditatie aan te vragen via mail aan de persdienst: press@bozar.be

*Bozar accepteert enkel geldige, niet verlopen, Belgische perskaarten van het type *VVJ*, *AJP*, *IFJ*, *API-IPA* en *AICA*.

Bijlagen

- **Persbeelden** (ook via <https://tinyurl.com/expo-familiar-strangers>)